

ODEZWA

TOWARZYSTWA ANTROPOLOGICZNEGO I ETNOGRAFICZNEGO POLSKIEGO

W PARYŻU

Z POWODU WYSTAWY POWSZECHNEJ 1878 r.

Postęp umysłowego rozwoju i wykształcenia społeczeństw ludzkich, które narodami zwiemy, daje miarę o żywotności takowych — a w zasługach na polu umiejętności i wiedzy szukać należy ich przyszości.

Nauka jedynie łączy ludy bez względu na ich pochodzenie i rasy — i dziś nie w zdobyczach mieczem i pożogą leży wyższość narodów, lecz w postępie cywilizacji i naukowem bogactwie. Polska przez cały ciąg swego istnienia na tém polu wielkie oddała usługi; to też dzięki tym zasługom mimo politycznego rozczłonkowania, istnieje zawsze jednolita, niedotknięta w swém moralném znaczeniu i całości.

Francya, która jak dawniej tak i dziś zawsze sztandar postępowego ruchu najwyżej trzyma i narodom przoduje, otwiera szerokie wrota wszelkim objawom postępu ludzkości na Wystawie Powszechnéj.

Dwa Towarzystwa naukowe polskie w Paryżu, Towarzystwo Antropologiczne i Etnograficzne i Towarzystwo Literacko-historyczne, upoważnione zostały do współudziału na tejże wystawie. Wystawy tych dwóch Towarzystw wzajemnie dopełniać się będą.

Pierwszy to raz od dawnych czasów kraj nasz na zewnątrz czynnie pod swém własnym wystąpi mianem. Niechże to miano, które tak żywem przez dziesięć wieków błyszczało światłem, na polu wiedzy zajaśnieje. Okażmy światu i gościnnym a szlachetnym gospodarzom wystawy, że Ojczyzna Kopernika i Śniadeckich gościnności tej godna — że istniejemy.

Towarzystwo Antropologiczne i Etnograficzne Polskie, którego prezydentem honorowym Dr Topinard, professor Instytutu Antropologicznego i dyrektor wydziału Antropologii na Wystawie Powszechnéj, odzywa się niniejszém do Was, Rodacy, byście mu gorącym a serdeczném poparciem prace ułatwili. Mamy nadzieję, że przy waszém szczerém poparciu, Polska na wystawie paryskiej godnie przed światem wystąpi.

Antropologia, jak wiadomo, jest nauką zajmującą się wyłącznie człowiekiem i plemionami rodu ludzkiego. Zasila się wiadomościami, które czerpie z różnych nauk, jak Etnografia, archeologia, lingwistyka, demografia, a z których każda stanowiąc dział osobny ogólnej antropologicznej nauki, przynosi jej materiały własnymi badaniami, na właściwym sobie polu zdobyty, odnoszący się tak do cech fizycznych i fizjologicznych rodu ludzkiego w ogólności, jak równie do stosunków jakie zachodzą między nim a resztą grup jestestw żyjących i ras ludzkich porównywanych między sobą wedle podobieństw i różnic. Zatem nasza wystawa ma na celu przedstawienie Polski w jej mieszkańcach, pod względem ich cech ogólnych, szczegółowych i ich stosunku do natury kraju.

Cechy fizjologiczne, to jest należące do człowieka żyjącego i objawiającego się w ruchu, nie dają się przedstawić dla oczu, możemy je tylko rozpoznawać w ich objawach, jak np. cechy jego władz umysłowych. Przeciwnie, cechy fizyczne są widocznymi, dają się wykazać i przedstawić dotykalnie różnymi sposobami. Są one dwojakiego rodzaju: jedno z nich odnosi się do wewnętrznych organów człowieka i są ściśle anatomicznymi; drugie zajmują się tylko zewnętrzną pokrywą ciała, w jej całości i w szczegółach. Na przedmioty zatem czyli okazy tych dwóch cech dotyczące, zwracamy tu szczególną uwagę, o ile nam takowych kraj nasz będzie mógł dostarczyć.

Przystępujemy do szczegółów:

W przedmiocie *Antropologii* i *Archeologii przedhistorycznej*, mało dokumentów zebrano dotąd w Polsce z ostatniej epoki geologicznej czwarto-pokładowej, w których ślady bytu człowieka dowodnie nauka wykazuje; porobiono jednakże i u nas ważne w tym względzie odkrycia. W znanych pieczarach mamuta, w *Wierchowni* blisko Krakowa znaleziono dwie czaszki ludzkie i kości zwierząt obrabiane ręką ludzką. W pieczarach w Ojcowie znaleziono bardzo wiele broni z krzemienia, kości skamieniałe, całkowite szkielety zwierzęce. Jak się zdaje były te pieczary mieszkaniem człowieka w epoce kamienia okrzesywanego i kamienia gładzonego. O odkryciu tych przedmiotów donosił pan Jan Zawisza w ważnych i licznych

38069/1

pracach swoich. Podług niego, poszukiwania pana Przeddzieckiego, męża zasług na wielorakiem polu, kilka lat temu zmarłego, poczynione w dolinie Wiślaniej, w *Płocku*, miały dostarczyć materiałów równie ważnych, jak kotlina rzeki Samony (Somme) we Francyi. Byłoby interesem wielkiej wagi znać te materyały. Nic prawie nie wiemy o epoce neolitycznej w Polsce. Siekiery z gładzonego kamienia, do których przywiązane są wszędzie pewne zabobony ludowe, i inne narzędzia kamienne tego samego okresu, tak licznie napotykanne na Węgrach, znajdują się zapewne i w Polsce.

W okolicach wsi *Osina* odkryto nadgrobbki kamienne i ślady przedhistorycznej fabryki broni i różnych narzędzi; blisko *Wilkanowa* cały cmentarz z epoki przedhistorycznej; a niedaleko *Wielogrodu* zgliszczą, czyli miejsce gdzie palono umarłych. W niektórych torfiskach znaleziono lance kościane, podobne do skandynawskich, i t. d. — Wszystkie te publikacye o Archeologii przedhistorycznej w Polsce, a na ich czele prace panów Zawiszy i Przeddzieckiego, wielce są pożądane w naszym Towarzystwie dla ogólnego przedstawienia wszystkich tego rodzaju odkryć dokonanych w naszym kraju, i zatem byłyby z żywą przyjętą wdzięcznością.

Wyszczególniamy w następnych punktach przedmioty do okazu na Wystawie Paryzkiej najbardziej się przydadające :

1° *Czaszki i kości* tak ludzkie jak zwierzęce z epoki przedhistorycznej, jeżeli nie w naturze, to przynajmniej w dokładnych odlewach z gipsu lub wosku, z oznaczeniem miejscowości z których pochodzą i w jakiej warstwie geologicznej były znalezione.

2° *Narzędzia kamienne* wszelkiego rodzaju dające świadectwo o bytności człowieka, jego sposobie życia i przemysłu w pomienionej epoce, tudzież rozwijającej się stopniowo jego inteligencji, jako to : siekiery krzemienne, strzały, lance, młoty; następnie, szydła, iglice, piły, skrobaczki, obrzynaczki, i t. d.; wreszcie, co rzecz najciekawsza, dość zręcznie wykonane rysunki zwierząt rena i mamuta, rysunki bardzo wyraźne, wyrzeźbione na rogu rena lub zębem słonia, zwierząt wówczas pospolitych w Europie zachodniej. Czy tego rodzaju rysunki znaleziono i w Polsce pomiędzy narzędziami z krzemienia, wcale nam nie wiadomo.

3° Przedmioty poznajdywane w grobach i cmentarzyskach pierwotnych mieszkańców naszego kraju : urny pogrzebowe, popielnice, amulety, ex-vota, nagrobki. Byłoby rzeczą podwójnie ważną i zajmującą razem, gdyby tym okazom towarzyszyło opisanie zwyczajów pogrzebowych pierwotnych pokoleń, urządzania ich grobów, z widokami onych w rysunkach lub fotografii. Wiemy, że pierwotni Słowianie i Litwini sypali dla mёрów z znakomitych grobów przy drogach, pod górami, nad strumykami, i w nie kładli bądź trupa, bądź urnę z jego popiołem, oznaczając miejsce stosem lub rzędem u spodu pokładzionych kamieni; ciała zaś gminu palono, kładziono popioły w urnę i grzebano je w ziemi.

4° Przedmioty wydobyte z kopców i mogił : broń, różne narzędzia i ozdoby. Okoliczność godna uwagi, że w kopcach znajdowano dotąd same tylko narzędzia kamienne, tudzież z miedzi albo z bronzu; mogiły, kurhany (tumuli) zawierają oprócz bronzu także i żelazo. Należałoby śledzić, czy ta różnica jest rzeczywistą i stale się utrzymuje.

Uwaga ogólna. Jest do życzenia, aby wymienione w powyższych grupach przedmioty przedstawione były w naturze; w razie zaś niemożności mogą być korzystnie zastąpione w odlewach, fotografiach lub dokładnych wizerunkach.

5° Do działu Antropologii należą także materyały, mające służyć do zbadania typów istniejących obecnie w różnych prowincjach Polski. Najpotrzebniejszemi do tych badań byłyby *czaszki*. Na tém polu dał się zaszczytnie poznać Dr Kopernicki. Ale to jedyne prawie dokumenta które posiadamy, a te nie podają nam jeszcze nic stanowczego o różnaitości typów w Polsce. Osoby które byłyby w stanie dostarczyć Towarzystwu pewną liczbę czaszek pochodzących z różnych prowincyj, wielką by nam oddały usługę. Upraszamy je tylko aby w takim razie nie czyniły wyboru między temi jakie mieć mogą, lecz wskazały prostym napisem z kąd która pochodzi, dodając, jeżeli to być może, wiek i płeć osoby do której czaszka należała. *Szkielety* całkowite byłyby jeszcze użyteczniejsze od czaszek. W braku tych okazów w naturze zastąpić je mogą odlewy z gipsu lub z wosku, a nawet fotografie i rysunki, byleby były dokładne; potrzeba jednak, aby głowa była odkryta, włosy też nie zasłaniały jej kształtu; aby wskazany był kolor oczów i włosów, i dodany do tych charakterów rozmiar głowy wedle jej długości i szerokości, jako też długości i szerokości twarzy.

6° Wreszcie z wdzięcznością będą przyjęte wszelkie dzieła, broszury, dzienniki, sprawozdania, wymienionych powyżej przedmiotów dotyczące.

Nauki Antropologiczne dopełnia w wielkiej części Etnografia. Trudno rzeczywiście odłączyć naukę traktującą o rasach ludzkich pod względem historyi naturalnej, od studjum nad ludnościami jak się nam one przedstawiają w objawach swoich zwyczajnego życia w stosunku do kultury ogólnej. Przechodząc

tedy do Etnografii, która, mówiąc innemi słowy, trudni się szczególniej opisaniem ludów obecnie istniejących, ma na celu badanie ich obyczajów, ich języka, ich przemysłu w różnych gałęziach rzemiosł, rolnictwa i handlu, ich nareszcie stanem społecznym — zaznaczymy z góry, że to jest nauka dotykająca najdrobniejszych szczegółów; wszystko ją zajmuje, wszystko ją obchodzi. I tak: wyroby miejscowe mieszkańców okolic leśnych, np. *Kurpiów*, lub na bagnach żyjących *Pięczuków*, nadzwyczaj obchodzą Etnografa, właśnie z powodu tych miejscowości, lubo wyroby te są drobne i bez wielkiego pod względem artystycznym znaczenia; a co dotyczy najdrobniejszego rysu, powszedniego ich życia, równie jest dlań zajmującym, jak wszystko co charakteryzuje wyroby i sposób życia na szerokich obszarach ziemi siedzących, Mazurów, Krakowian, Rusinów, i t. d. — jest jednym słowem dla Etnografa równie ważnem, jakby się odnosiło do jakiegokolwiek innego ludu najgłośniejszej narodowości.

Nie wdając się w dalsze określenia, wskazujemy, jakie przedmioty do tego działu należące mogą być Towarzystwu dostarczone. Dołączamy tylko uwagę: że ponieważ okazy etnograficzne mają służyć dla nauki pod względem ekonomicznym, psychologicznym i obyczajowym, wierność zatem jest ich główną zaletą.

Temi przedmiotami będą:

1° *Wizerunki typów ludzkich*, wedle miejscowości różnych prowincyj dawnej Polski, z gipsu lub z wosku. Te jeżeli nie będą nadesłane w naturalnej wielkości, należy ich wzrost, wiek, płeć oznaczyć, z dodaniem miejscowości, do której każdy z tych typów należy. Potrzeba także oznaczyć gatunek włosów, ich kolor, a jeżeli to być może, dołączyć ich okaz w naturze; oznaczyć również kolor oczów, co uzupełnia charakter zewnętrzny typu. Takie same wymagania odnoszą się i do wizerunków fotograficznych, które mają być wykonane z przodu i z profilu.

2° *Ubiory* mieszkańców w całej ich różnaitości. Niech w jednej grupie okaże się ludność Polski historycznej w swym stroju miejscowym: Mazur, Kujawiak, Litwin, Rusin, i t. d. niech w innej grupie zobaczy świat naukowy, kobiety w ubiorach właściwych różnym okolicom; niech osobne grupy pokażą typy mężczyzn i kobiet już to w ubiorach codziennych, już to w świątecznych, w rozmaitych okolicznościach życia rodzinnego.

3° *Ozdoby*. Tu wchodzi korale, bursztyny, granaty, paciorki różnego gatunku, np. dętki; dalej pierścionki, spinki, pasy rzemienne nasadzone metalowymi guzami i blaszkami, i t. d.

4° *Tkaniny* z wyrobów miejscowych, tkackie płótna i sukna, wełnianki, kilimki, dery, gunie i t. d.

5° *Garncarstwo*, wszelkie wyroby z gliny, garnki, garnuszki, dwojaki, trojaki, garnki drutowane, misy, dzbanki, kaffe, i t. d.

6° *Sprzęty i naczynia domowe, narzędzia gospodarskie*: jak maglownica, sagany, czerpaki, sierpy, wszystko, jednym słowem co charakteryzuje przemysł ludowy.

7° *Wyroby z drzewa, z kory, z sitowia, jak również z kości i z rogu*: kosze, koszyki, kobiałki, krobki, pletnie i t. d.

8° *Instrumenta muzyczne*: skrzypce robione przez lud, też fujarki, piszczałki, dudy, kobzy, teorbany, drumle, i t. d., z nutami śpiewów ludowych.

Powtarzamy tu co do przedmiotów w powyższych grupach wymienionych, a które może nie jednemu z rodaków małoważnemi się wydadzą i niegodnemi aby się na wystawie paryżkiej znajdowały: — że dla Etnografa najdrobniejszy przedmiot nie jest obojętnym, a im oryginalniejszy, tém bardziej uwagę jego zajmuje, boć właśnie takie przedmioty charakteryzują warstwy ludowe.

9° Byłoby rzeczą pożądaną, aby na wystawie znalazły się widoki przedstawiające budownictwo ludowe, tak co do zwyczajnych mieszkań, jak i do budowli gospodarskich, stodół, i t. d. wszystko to bowiem służy do poznania ludności żyjącej na rozległych ziemiach dawnej Polski.

10° *Mapy*: Mapy etnograficzne, lingwistyczne i statystyczne, oraz tyczące się hydrografii i geologii ziem polskich.

11° *Materjały* dotyczące się dawnych Prusaków, Litwinów, Żmudzinów, Łotyszów, Kozaków, oraz Żydów, Tatarów, Cyganów i w ogóle wszelkich kwestji w zakres Etnografii wchodzących.

12° Pożądane są także dzieła i rozprawy dotyczące wykazanych powyżej przedmiotów.

Jakkolwiek Towarzystwo nasze nie może przyjąć na się obowiązku drukowania uwag i rozpraw swoim nakładem; zapewnia przecież uczonych którzy zechcą je zaszczyścić swoją ufnością, że zużyteczni prace ich dla nauki: już to tłómaczeniem na język francuzki, w całości, lub przedstawieniem rzeczy w streszczeniu dla ogłoszeń pod imieniem autorów w *Bulletynach* Towarzystwa Antropologicznego; a nadto, Towarzystwo nasze będzie miało odczyty publiczne o przedmiotach w jego zakresie leżących. W różny więc sposób szanowni współpracownicy nasi mogą usłużyć krajowi i ogólnie nauce, przez pośrednictwo Towarzystwa naszego.

Wykazane w tej odezwie przedmioty, starannie zapakowane, powinny być nadesłane jak najspieszniej z napisem :

A L'EXPOSITION DES SCIENCES ANTHROPOLOGIQUES AU TROCADERO, PARIS.

Listy i ogólnie korespondencye dotyczące Etnografii mają być wysłane pod adresem :

M. le professeur Duchński, président de la Société Anthropologique et Ethnographique Polonaise à Paris, Vice-président de la Société (française) d'Ethnographie, Boulevard Saint-Michel, 54, Paris.

Listy zaś i korespondencye dotyczące nauk antropologicznych należy przysyłać pod adresem :

M. Chudziński, Secrétaire général de la Société Anthropologique et Ethnographique Polonaise, préparateur du laboratoire d'Anthropologie de l'Ecole des Hautes Études, 15, rue de l'École de Médecine, Paris.

Dla uniknięcia wszelkich pomyłek, wyrazy : **Sciences anthropologiques**, powinny być wypisane bardzo wyraźnie i widocznie po jednej i po drugiej stronie każdej paki.

Ponieważ Wystawa naszego Towarzystwa wymaga wielkich nakładów, wszelkie zatem datki i ofiary ku poparciu jego usiłowań z wdzięcznością przyjmie i o takowe uprasza. Te zaś mają być nadesłane pod adresem :

M. Louis Nabelak, Membre de la Commission Générale de la Société Anthropologique et Ethnographique Polonaise, 17, Avenue des Chasseurs, Paris-Batignolles.

Kończąc niniejszą odezwę powtarzamy, że naród, który w całej przeszłości swojej do narodów najucywilizowańszych należał, z uprawiania nauk w rozlicznych gałęziach wiedzy ludzkiej powszechnie był znany i ceniony, a który i obecnie, pomimo najtrudniejszych okoliczności, tak w naukach jak sztukach pięknych zaszczytnie innym dotrzymuje kroku, — że naród taki nie może pozostać obojętnym, kiedy jedno z Państw pierwszego rzędu, prawdziwą cywilizacją pojmujące, otwiera pole, na którym każdy kraj, każde towarzystwo, przedstawić może wyniki prac i pomysłów swoich we wszelakim zawodzie ludzkiej działalności, tak w rozlicznych gałęziach przemysłu, jak w obszernej dziedzinie nauk i sztuk pięknych.

Paryż, dnia 1go Marca, 1878.

Prezes : DUCHŃSKI FRANCISZEK.

Vice Prezes : Dr EDWARD LANDOWSKI.

Sekretarz Główny : T. CHUDZIŃSKI.

Sekretarz roczny : GOLDSTEIN EDWARD.

*Członkowie Zarządu : GASZTOWTT WACEAW.
GOSTYŃSKI.*

GREGOROWICZ KAZIMIERZ.

NABELAK LUDWIK.

ZABOROWSKI ZYGMUNT.